

Становище

за дисертационен труд на тема „*Конструиране на пазара на интернет услуги в България*”,

с автор *Светломир Георгиев Здравков* (редовен докторант от Катедра „Социология”, СУ „Св. Климент Охридски”),

относно защитата му за присъждане на образователно-научната степен „доктор” (професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, научна специалност „Социология”) с шифър 05.11.01

от: *проф. д-р Лиляна Деянова*, СУ „Св. Климент Охридски” (преподавател – от октомври 2016 г. хоноруван) в Катедра „Социология”, научна специалност „Социология”, с шифър 05.11.01; и според ректорска заповед - член на комисията за защитата (заповед РД 38-217/12.06.2020)

1. Светломир Здравков беше редовен докторант от 20 юли 2016 година и се обучаваше през следващите три години по докторска програма към Катедра „Социология”, СУ „Св. Климент Охридски” (зачислен със заповед на Ректора № РД 20-1075, от 18 юли 2016 г., отчислен с право на защита като отговарящ на съответните изисквания на ЗРАС в Република България и Правилника за условията и реда на придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски”).

Неговият *дисертационен труд* от 359 стандартни страници се състои от въведение, седем глави, две части, съответно с три и четири глави (с общо 25 параграфа), заключение; както и от солидна и коректно оформена библиография на използваната литература на няколко езика.

В него са формулирани ясно *основния изследователски въпрос, предмета, целите, задачите и ограниченията* на изследването, *хипотезите, предпочетения теоретически подход и изследователски методи*. Описани са и множеството източници на емпиричен материал, рамките на създадения богат емпирически архив и логиките, които движат анализа му.

Този труд – накратко казано - е посветен на проучването на актуална и почти неизследвана тема, на намирането на адекватен подход и солидни аргументи, включително емпирични, за нейната интерпретация и на разглеждането ѝ като елемент от по-мащабни конфигурации и социални логики в епохата на късната модерност. Те също бяха – не само осъществените серия от емпирични изследвания и документални

проучвания - в центъра на интереса на докторанта, когото имах привилегията и удоволствието да следвам в откривателската му, увличаща и рефлексивна работа. Както бяха централни за иновативните му търсения също така и множеството методологически въпроси, отнасящи се до възможностите да бъдат анализирани убедително големи текстови данни, и други.

Следователно, като научен ръководител на докторанта подчертавам, че са налице са всички *формални изисквания за защита на този труд* и придобиване на образователно-научната степен „доктор“;

Както и това, че неговите оригинални резултати са следствие от *напълно самостоятелен труд и уникални компетентности* в областта, която е предмет на дисертационното изследване.

2. Съдържанието е структурирано в две части. В част първа са представени различни дебати и походи в изследването на Интернет, „множествеността на интернетите“ и след това – във втора и трета глава - изходната, централна за изследването теоретическа парадигма - теорията за дееца-мрежа. Описани са нейните основни понятия (с акцент върху „маркетизация“ и „пазарно рамкиране“) и методологическите процедури, вижданията за количествено-качествения подход като конкретна методология и методика за анализ на данните. Във втората част се композира стъпка по стъпка систематичната картина на локалното битие на Интернет и то още от времената преди 1989 и на възникването на условията за комерсиализацията на интернет в България. Проследяват се произшествията на технологическите трансфери, противоречията, поредиците от „устройства за заинтересоване“, пазарните среци и типовете актьори и потребители в значимите онлайн форуми, калкулациите и потребителите, парадоксалния възход на LAN мрежите и появилия се „нов актьор – пиратското съдържание“. С последното е свързана и основната теза на автора на дисертацията, доказваща това, че ключова роля в сегашното необичайно доминиране на пазара на интернет услуги на LAN технологията играе „местният начин на потребление – потреблението на нелицензирано пиратско съдържание“. Защото „генерирайки огромен трафик, свалянето на „безплатно съдържание“ (това неомаловажимо „устройство за заинтересоване“) поставя определени условия пред технологиите, отговарящи за неговия пренос.

3. До настоящата структура, основни категории и хипотези на дисертацията пътят не беше предварително трасиран. Макар, че Светломир Здравков сякаш винаги се е движил тъкмо към нея. Изборът на темата на неговото оригинално и рефлексивно изследване е следствие от траен интерес и изминат солиден образователен и проучвателски път. Той не започва през май 2016 година с представянето на авторския кандидатски проект за мястото за докторантура по обща социология, озаглавен „*Конструиране на пазара на интернет достъп в България. Историческа социология на мрежите*”. Още като студент С. Здравков имаше забележим интерес към технологиите като фундаментална общосоциологическа проблематика, както и познания – включително практически, подчертавам „и практически” - в областта на информационните технологии. Той завърши бакалавърската програма на специалност „Социология” в СУ, а после – през 2014 - и една от магистърските й програми. Курсовата му работа от 2007 година върху „обществото на контрола”, интерпретираше тезите на Делюз и историческите преплетености между технологическо и политическо (тя беше публикувана в едно от изданията на студентската асоциация, както впрочем и работата му в курса по икономическа социология върху виртуалните пари; същото стана и с курсовата му работа, тръгваща от Пиер Бурдийо и тезата му за символната власт, публикувана в рубриката „Дебюти” на списание „Социологически проблеми”).

Дълбокото познаване на Теорията за дейците-мрежа и на други парадигми след „прагматисткия обрат” водеше автора до продуктивни хипотези в ръководената от мен дипломна работа, интересуваша се пак от технологиите и имаща за цел да обяснява опитите за реиндустриализация в България чрез понятийния апарат на Бруно Латур („черна кутия”, напр....) и прагматическата социология на критиката. С това искам да отбележа, че тогавашните детайлни – следващи „deskriptivната метафизика” на Люк Болтански - описания на актьорите в конкретни ситуации са се оказали полезен опит за С. Здравков в сегашния труд, проследяващ работата на различните актьори по специфичното конструиране на един локален пазар, на конкретния български пазар на интернет услуги в историческа перспектива.

4. Първоначалната тема на докторантската му работа изобилстваше от „изтощаваща серия от „защо-та” (както Светломир Здравков написа в проекта за проект на дипломната си работа, цитирайки Рикьор), изискващи аргументация, но постепенно се стесняваше, прецизираше, центрираше. В началото, за да се обясни специфичността фундаменталния технологичен преход на фона на други „преходи” след 1989 г. у нас,

интересът беше по-скоро към мрежите, логиката на окрупняването, българската специализация в електрониката и учените-предприемачи, неравномерните достъпи и безконтролното разпространение на интернет мрежата в разрез с множество закони и наредби, поведението на „парализирания” монополист БТК, не успяващ да овладее конкурентите... Но постепенно изучаването на специфичната за региона иновация, тоест използването на LAN технологията за пренос на данни между доставчик и потребител, преакцентира иманата предвид цялостна съвкупност от фактори, прецизира аргументите, вкл. проследяването на поведението на потребителите в онлайн форумите като „пазарни устройства”. Защото според духа на авторите (Б. Латур, М. Калон – особено много Мишел Калон и изследователската му програма „маркетизация” - , Дж. Лоу, М. Акриш, М. Грановетър, М. Лейрис, Дж. Дюи, Ж. Делюз, М. Фуко и мн. др.) и дисциплините (социология на технологията, социология на интернет, икономическата социология „като критика на икономическата наука”, социология на мрежите...), които оригинално синтезира Светломир Здравков технологията и пазарът не са просто „нормален резултат” от естеството на предлагания продукт и търсенето му, самите инфраструктури са „стабилизирани договорености между отделните страни”, а мрежите „не просто свързват неща, а конфигурират онтологии”, непредзададено.

Така големи части от първоначалния дисертационен ръкопис се наложи да останат извън него, макар да бяха обсъждани, вкл. на докторантски и студентски семинари. Това е например забележителният като постижение голям ръкопис „Кибернетика, кибернетици и киберсоциализъм. История на първите компютърни мрежи в България”. (съвсем откъслечно използван в една от главите за историята на интернет в България), статията му за киберпънка като жанр, който се ражда неслучайно, за да се осмисли социалните следствия от новите информационни технологии и неслучайно акцентиращ и върху хакерската култура... И - за съжаление - също така „съкратените” схващания на значими автори от други парадигми, които Св. Здравков добре проучи, проучи, а не просто „изчете”. Това беше напр. теорията на Шумпетер за иновацията (чиито идеи, продължавам за смятам за липсващи, наред с необходимото оразличаване на „силите” във иначе приемливата дефиниция на „властта като съотношение на сили”... нека направя, все пак, тази бележка, съзнавайки добре, че Светломир Здравком има прекрасен усет за границата, отвъд която ерудицията става еkleктика.)

Последното не означава, че уроците и теоретически нагласи на Шумпетер, а и на много други представители на големи парадигми, различни от ТДК и близките по дух до нея, не са проникнали (повече или по-малко) в канавата, най-често имплицитно, на

дисертационния текст – например Макс Веберовото схващане за „качествената рационалност” на икономическото („стопанското”) действие и влиянията на Менгеровата „теория за субективната стойност”, за „пределната полезност”, и др.

5. Затова смятам за едно от големите достойнства на текста тази фундираност в големите общосоциологически теории и дебати, направила възможни много от приносите. Не мога да не отбележа разбирането на всекидневието на интернет и на „калкулацията като не-абстрактен процес”; или на това как възможността на децентрализирана мрежа да калкулира е свързана с възможностите на „съюзниците, които успява да мобилизира в процеса на калкулация”. Значимо е оразличаването на благо и стойност (при проследяването напр. какво се случва когато не може да се даде устойчив паричен, тоест чисто количествен еквивалент „между услуга/благо и цена”, време- цена или скорост- цена...).

Друг тип приноси са постигнати в търсенето на количествено убедителни аргументи, за да се анализират – чрез „тематичното моделиране” като вид на „машинното самообучение” - форумите като устройства за калкулация на „дейците-мрежа”, на „хетерогенните асемблажи, които се свързват с дейци-пазарни устройства”, за да могат в крайна сметка да се проследят незабележимите механизми, по които технологичните иновации ускоряват социално-исторически процеси.

С една дума – много продуктивни са анализите на преплетеността на технологичната и икономическата посреднически структури (която в други теории, напр. Марксовата, се вижда, но не се структурно проследява).

6. Светломир Здравков оформи като *публикации* няколко части от своя дисертационен труд (съжалявам винаги когато - често - истинските изследователи, заети с усилието за разбиране, с диалогизиране с други изследователи, от които се учат, с откривателства и т.н. , пренебрегват опаковането и дифузирането на собствените си постижения). Приложени са четири статии: „По следите на дигиталните актьори, или социологията в ерата на големите данни.” „Технологиите на другата половина. Пиратство и p2p мрежи Една от тях - за онлайн форумите като пазарно устройство - е на английски език. Мисля, че четвъртата, рецензирана и публикувана в списание „Социологически проблеми” статия – „Областни неравенства и образователни шансове в България: сравнителен анализ на данните от Националното външно оценяване”, също би могла да бъде смятана ако има

консенсус, за свързана с дисертацията, доколкото в нея се имат предвид и дигиталните достъпи на различните български териториални области, а методите за анализ на тези големи масиви от данни, Светломир Здравков усъвършенства и верифицира в емпирическите си изследвания върху формирането на пазара на интернет.

7. *Самооценката* на автора на дисертационния труд за приносите му се стреми да отразява коректно посоките на свършената от него работа и действителни постижения, но е доста пестелива.

8. *Авторефератът* е направен според изискванията – той съдържа ясно поставяне на проблема, на целите и залозите на изследването, подхода и линиите на аргументация, използвания архив и методологически арсенал, основните аналитични резултати, хипотезите и пътищата, по които те са аргументирани.

В заключение: Като имам пред вид очертаните по-горе несъмнени приноси на дисертационния труд, както и академичните, изследователски и морални качества на неговия автор, предлагам на членовете на научното жури да се гласува решение за присъждане на Светломир Здравков на научната степен „доктор”.

15.08.2020

Лиляна Деянова